ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվանը 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ „ՄՇԱԿ“ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐԸ

ԵԿՈՂ 1882 ԹՒԻՆ

(ՏԱՍՆ ԵՒ ՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Կը հրատարակվի նոյն դիրքով և նոյն պրօգրամմայով:

ՊՐՕԳՐԱՄԱ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II. Առաջնորդող յօդուածներ, III. Ներքին տեսութիւն, IV. Արտաքին տեսութիւն, V. Խառն լուրեր, VI. Հեռագիրներ, VII. Ֆէլիետօն կամ Բանասիրական, VIII. Յայտարարութիւններ:

ԼՐԱԳՐԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ, 10 ռուբլի է, կէս տարվան 6 ր., իւրաքանչիւր ամսին 1 ռուբլի: Հատով համարները 5 կոպէկ:

Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետևեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Պատրիարքի հրաժարականը: Անաջողութիւններ Պրուսիայի և Իռլանդիայի մէջ: Նամակ Թիւրքիայից: Արտաքին լուրեր:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Դաւիթ բէկ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 11 դեկտեմբերի

Ձեր լրագրի միջոցաւ արդէն յայտնի է նրա ընթերցողներին, որ ներկայ թուականի յուլիսի 6-ին քաղաքումս հաստատվեցաւ «Հայոց բարեգործական ընկերութիւնը»: Այդ ընկերութիւնը հիմնելու առաջին իսկ օրից մինչև օրս «Մշակը» միշտ հիւրընկալել է իր էջերում նրան վերաբերեալ բոլոր ծանուցմունքը, որի համար ընկերութեան նորընտիր խորհուրդը յայտնում է իր խորին շնորհակալութիւնը:

Խորհուրդը քաջայոյս է, որ այսուհետև ևս «Մշակ» նոյն ընդունելութեամբ կը հիւրընկալէ ընկերութեան վերաբերեալ ամեն ծանուցմունք, որով նպաստած կը լինի գործի յառաջադիմութեանը:

Նախագահ՝ Աղէքսանդր Անանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Ուրբաթ, դեկտեմբերի 18-ին հայոց կլուբի դահլիճում կօնցէրտ կը լինի յօգուտ Բէգլարեան ուսումնարանի չքաւոր աշակերտների: Կօնցէրտին կը մասնակցեն Կօրգանով, Ալիխանով, Պալմ, Ադամեան, Գարագաշեան, Իվանովա և ուրիշները: Յոյս ունենք, որ հասարակութիւնը ներկայ կը լինի կօնցէրտին, որով նպաստած կը լինի Բէգլարեան ուսումնարանի չքաւոր աշակերտների դրութեան թեթևացնելուն:

—

Ցարիցինի հայերը, որոնք մեծ մասամբ Բագուի հայ գաղթականներ են, ուղարկել են մեր խմբագրութեանը 120 ռուբլի, «Մշակի» տասներկու օրինակի գինը, խնդրելով որ մենք ում կամենանք իրաւունք ունենք, մեր կամքին համեմատ, անվարձ ուղարկել մեր լրագիրը: Դա առաջին օրինակ է հայերի մէջ, և դարձեալ Բագուի հայերն են այդ օրինակը ցոյց տալիս: Մենք կը նշանակենք այդ տասներկու օրինակները այլ և այլ դպրոցների աշակերտների կամ ուսանողների համար և կը յայտնենք այնուհետև մեր լրագրում թէ ում ենք նշանակել:

—

Երկուշաբթի օր, դեկտեմբերի 14-ին, առաջին անգամ տրվեցաւ պ. Ա. Քիշմիշեանի նոր պիէսան «Օրիորդ Բէբօյեանց»: Պիէսան թէև ունի մի քանի պակասութիւններ, բայց առհասարակ հետաքրքիր և կենդանի պիէսա է: Այդ պիէսայի մասին կը խօսենք մի այլ անգամ մանրամասնաբար: Եթէ Աղէքսանդր Քիշմիշեան իր առաջին պիէսայով արդէն մի ամբողջ գրուածք է ներկայացրել, որով միանգամից դասաւորել է իրան մեր սակաւաթիւ ինքնուրոյն գրողների շարքը, յոյս կայ որ նրա հետևեալ պիէսաները աւելի էլ ազատ կը լինեն այդ առաջին գրուածքի թերութիւններից: Վերջապէս թողնի, որ և մահի տեղ, այսպէս թէ այնպէս եղաւ մի փորձ մեր կեանքի հոգեբանական քննութեան:

—

Հայոց «Բարեգործական ընկերութեան» խորհուրդը յայտնում է ի գիտութիւն հասարակաց որ ընկերութեան երկրորդ ընդհանուր ժողովը տեղի կունենայ ամսոյս 20-ին, կիրակի, 11 ժամին, Արծրունու թատրոնում: Ժողովի պարապմունքը պէտք է լինի՝ ա) խորհրդի հինգ փոխ-անդամի ընտրութիւնը, բ) Տեղական վարչութիւնների և մասնաժողովների համար կազմած հրահանգի քննութիւնը և հաստատութիւնը. գ) Վեհափառ Կաթողիկոսին և Ներսէս Պատրիարքին ընկերութեան պատուաւոր անդամութեան կոչումն յառկացնելը և դ) 1882 թուականի նախահաշւի հարցը: Ընկերութեան անդամները կը բարեհաճեն ժողով մտնելիս ցոյց տալ իրանց անդորրագրերը: Անդամակցութեան ստորագրութիւնն ընդունվում է և նոյն օրը ժողովի նախասենեակում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆ

—

Երէկի Թղթաբերով եկած դեկտ. 1 թիւ թայմզի մէջ հետևեալ հեռագիրը կը տեսնենք, իւր Կ. Պօլսի թղթակցէն քաշուած.

„Հայոց Պատրիարքը դարձեալ հրաժարելու դիտաւորութիւն յայտնած է, և այս անգամ աւելի լուրջ կը թւի քան թէ նախկին պարագայից մէջ. վի իւր հրաժարականը ներկայացուցած է այժմ Բ. Դրան և ոչ պարզապէս Հայոց Ազգային ժողովին, որպէս երբեմն: Ներսէս Սրբազան, վերջին Ռուսական պատերազմին աւարտէն ի վեր, Թուրք կառավարութեան վրայ արտաքին դիւանագիտական ճնշում բանեցունելով իւր Հայրենակցաց համար գիջումներ ստանալու քաղաքականութիւնը ներկայացուցած է, և այս ուղղութեամբ իւր ի գործ դրած ջանքերն

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

—

Հայր սուրբը շուռ եկաւ, տեսաւ իր առջև Սառային: Ուրախութիւնը և զարմացումը փոփոխակի կերպով տիրեցին նրա սրտին:

—Դու ո՞ր տեղից եկար, բակի դուռը փակ էր:

Երևում էր, Սառան շատ վազվզել էր, նրա ձայնը սաստիկ շնչառութիւնից կտրատվում էր:

—Մեր կտուրի վրայով եկայ, ասաց նա.—այնտեղից ճանապարհ կայ: Առաջ մտայ մեր հարևանի տունը, երեխաս տեսնելու. նրանց մօտ պահ էի տուած: Խեղճ տղայ, ինչպէս հանգիստ քնած էր: Նա չը գիտէ, թէ քանի րոպէից յետոյ ինչեր կը պատահեն.... Զուղեցի զարթեցնել, թողեցի այնպէս քնած: Ցետոյ շտապեցի այստեղ, գիտէի, որ դու ինձ սպասելիս կը լինես:

Արագ շարժումը մի կողմից, ուրախութիւնը միւս կողմից, տուել էին տիկնոջ դէմքին խիստ գրաւիչ պայծառութիւն: Նա մի առանձին քնքշութեամբ բանալիները մեկնեց դէպի հայր սուրբը, ասելով.

—Ա՛ռ, ինչ որ ցանկանում էիր...

Հայր սուրբը ընդունեց բանալիները, հարցնելով.

—Ինչով կարող եմ վարձատրել քեզ:

—Նրանով, որ դու թոյլ տաս ինձ ասել՝ գրկիր ինձ:—Այդ ասելու իրաւունքը ինձ համար մեծ վարձատրութիւն է: Մեր հին, դժբախտ անցքերից յետոյ ես կորցրել էի այդ իրաւունքը, իսկ այժմ, կրկին արժանացրու քո սէրին:

Վերջին խօսքերը արտասանելու միջոցին գեղեցիկ կնոջ աչքերում երևացին արտասուքի կաթիլներ: Այդ սրտաշարժ խոստովանութիւնը արևգային մոռանալ տուեց բոլոր անցեալը.... Նա գրկեց նրան, սկսեց ջերմ կերպով համբուրել:

—Ես մոռանում եմ, Սառա, մոռանում եմ բոլորը, թէ որքան ցաւ, որքան դառնութիւն պատճառեցիր ինձ քո անհաւատարիմ վարմունքով: Ոչինչ ապաշխարութիւն չէր կարող քաւել այդ յանցանքը. ոչինչ սպեղանի չէր կարող բժշկել իմ սրտի վէրքը, իսկ այս գիշեր բոլորը անցաւ: Դու ապացուցիր, որ արժանի ես սիրվելու և ես իմ հոգու բոլոր զօրութեամբ կը սիրեմ քեզ:

Տիկինը ոչինչ չը պատասխանեց: Սաստիկ ուրախութիւնը և սաստիկ երկիւղը միօրինակ կապում են մարդու լեզուն: Նա բաւական էր, որ կրկին գտնվում է իր մի ժամանակ սիրած տղամարդի գրկում. դրանով բախտաւոր էր, դրանով երջանիկ էր համարում իրան:

—Հիմայ դառնանք դէպի գործը, ասաց երիտասարդը.—դրանք ո՞ր դռների բանալիներն են:

—Այդ մէկը դրսի դռան բանալին է, որ տանում է դէպի մի փոքրիկ քառակուսի բակ, որի իւրաքանչիւր անկիւնում գտնվում են մի-մի աչհադին չինարիներ և հովանաւորում են ամբողջ բակը: Այդ բակի միջից մի նեղ դուռ տանում է դէպի զէնքերի պահեստի ամբարանոցը, իսկ մի մեծ դուռ տանում է դէպի խանի դիւանատան ընդարձակ բակը:

—Ինչ ես կարծում, ես չէի մոլորվի այդ լաբիրինթոսի մէջ:

—Ես քեզ հետ կը լինեմ, ինձ բոլոր ծակուծուկերը յայտնի են, ես քեզ միայնակ չեմ թողնի:

Փոխանակ պատասխանի, երիտասարդը միւս անգամ գրկեց իր հերոսուհուն և սեղմեց իր կուրծքի վրա:

—Դու երբէք ինձ այդքան քաղցր չես եղել, որպէս այս գիշեր, նազելիս, ասաց նա խորին հոգեզմայլութեան մէջ:—Հիմայ պատրաստվենք գնալու:

—Ես շատ չեմ ուշացնի քեզ, պատասխանեց տիկինը, նրա գրկից դուրս պրծնելով.—ինձ հարկաւոր է միայն փոխել հագուստս:

Նա վազեց իր սենեակը և մի քանի րոպէից յետոյ վերադարձաւ տղամարդի հագուստով:

—Պէտք է մարդու հագուստը սազ գայ իր գործին, այդպէս չէ, սիրելիս, ասաց նա ծիծաղելով:—Հիմայ գնանք:

—Սպասիր, ասաց արեգան նրան կանգնեցնելով.—ես մոռացայ քեզ հարցնել, թէ ինչպէս յաջողվեցաւ քեզ ձեռք բերել այդ բանալիները:

—Դա մի ամբողջ պատմութիւն է, լաւ է, որ չը հարցնէք, պատասխանեց Սառան հրաժարվելով:

—Ինչու:

—Կարելի է փարիշանը բարկանայ, եթէ քեզ պատմելու լինեմ:

—Երևի, մի գաղտնիք կայ. բայց դու գիտես, որ մենք հոգևորականներս իրաւունք ունենք ամեն մարդու գաղտնիքները գիտենալու, ասաց երիտասարդը ծիծաղելով:—Փարիշանը չի բարկանայ, պատմիր, սիրելիս:

—Փարիշանը գողացել է այդ բանալիները ամբոցի «ղափուչի-բաշիից» (դռնապանների գլխաւորից) ասաց Սառան, երկար մտածելուց յետոյ:

—Ինչպէս:

—Հէնց այդ ինչպէսի մէջն է բոլոր գաղտնիքը, լսիր.—Դռնապանների գլխաւորը մի ծերունի է, այն ծերունիներից մէկը, որ մազերը սպիտակելուց և ատամները թափվելուց յետոյ նորից սկսում է սիրել: Նա մի առանձին ախտ ունի սիրահարվել միայն կանանոցի աղախինների վրա, որոնք անդադար նրա աչքերի առջևից անցուդարձ են անում, երբ նա ամեն առաւօտ դռները բաց անելով, փառաւորապէս նստում է ամրոցի մեծ դռան մօտ: Դա իր մտքում սիրում էր փարիշանին, որը, կարելի է ասել, աղախինների մէջ ամենագեղեցիկն է: Շատ անգամ գնում էր իր երևակայական սիրուհու համար թանգագին ընծաներ, քաղցրաւենիք և ուրիշ այդպիսի բաներ: Փարիշանը ուրախութեամբ ընդունում էր ընծաները, վայելում էր և քթի տակից ծիծաղում էր ծերունու յիմարութիւնների վրա:

Երբ ես փարիշանին առաջարկեցի, թէ պէտք է ձեռք բերել զէնքերի պահեստի բանալիները, նա մի րոպէ մտածեց ու ինձ ասաց. «Այդ հեշտ է. ես հէնց այս գիշեր ձեռք կը բերեմ բանալիները»...

Փարիշանը, որ միշտ աշխատում էր խոյս տալ իր անտանելի սիրողից, այս գիշեր, ընդհակառակն, միջոց է որոնում հանդիպել նրան:—«Այդ ինչ է պատահել քեզ հետ, Ասկար «ամի» (կանանոցի բոլոր աղախինները նրան «ամի» *) են կոչում) ասում է նրան:—Վաղուց է ինձ համար ոչինչ չես գնել»:

Այդ խօսքերը գժուացնում են «ամիին». առաջին անգամ նա փարիշանի կողմից գտնում է մի այդպիսի մտերմութիւն:

—«Ասկար ամիի հոգին քեզ մատաղ լինի, պատասխանում է ծերունին,—«դու միայն Ասկար ամիի հետ այդպէս քաղցր խօսիր, նա իր բոլոր ունեցածն ու չունեցածը քեզ կընծայէ:

—«Ես քեզ հետ քաղցր կը խօսեմ, Ասկար ամի, էլ քեզ ուշունցներ չեմ տայ, ասում է փարիշանը աւելի հրապուրիչ կերպով ու մօտենում է, ձեռքը քսում է նրա ուսին:

Փարիշանը սովորութիւն ունէր Ասկար ամիի

*) Ամի նշ. հօրեղբայր:

այնքան անյաջող եղած են, որ այժմ Հայոց մէջ զօրաւոր կուսակցութիւն մը կայ, որ կը մտածէ թէ պէտք է ջանալ որ Դրան հետ ուղղակի համաձայնութիւն մը գոյանայ ո՛ և է արտաքին միջամտութիւն բացարձակապէս մերժելու հիման վրայ։ Անշուշտ ա՛յդ իսկ է Դրան փափաքածն, և հետևապէս յոյժ հաւանական է որ տրուած հրաժարականը պիտի ընդունուի։ Ուղղակի հաշտութեան այս նոր քաղաքականութեան մէջ՝ Տէրութիւնք զուցէ պարտաւորուին փոխել իրենց ընթացքն Հայկական խնդրոյն մէջ։ Նոքա, Հայոց Պատրիարքին հետ կէս-պաշտօնական յարաբերութեանց մէջ լինելով ցարդ, բնականաբար իբր պաշտպան նկատուած են Հայկական դատին. բայց երբ դադրի այս կէս-պաշտօնական կապակցութիւն, նոքա գործելու մեծագոյն ազատութիւն պիտի ունենան, և նուազ կասկած հրաւիրելով իրենց վրայ թէ քաղաքական գաղտնի դիտումներ ունին, նոքա աւելի հզօրապէս կրնան պնդել Պէրլինի Դաշնագրին 61-րդ յօդուածին անկեղծ գործադրութեան վրայ։ Այդ յօդուած, որ Այ-Ստեֆանոսի դաշնագրին 16-րդ յօդուածին կրկնութիւնն էր, անտարակոյս լոկ ի նպաստ Հայոց գրուած էր, բայց նոր իրողութիւնք յայտնած են թէ այդ նահանգաց մէջ բընակող ուրիշ ազգայնութիւնք ալ առաջադիմել բարենորոգմանց կը կարօտին մասամբ կամ ամբողջութեամբ։ Օտար պետութեանց կողմէ բարենորոգման համար ո և է պահանջում անհաճոյ կը լինի վեհ. Սուլթանին, որ կը ցանկայ մերժել ո և է միջամտութիւն. բայց թէ՛ մահմեդական և թէ՛ քրիստոնեայ ժողովրդոց վիճակը բարւոքելու նպատակաւ եղած դիւանագիտական պահանջումներ կրնան քիչ մը նուազ անախորժ լինիլ քան այն պահանջումներ որք կը լինին ի նպաստ միակ քրիստոնեայ ազգայնութեան մը, որ քաղաքական հեռանկատ ցանկութիւններ ունենալ կը կարծուի։“

(Մասիս)

ԱՆԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊՐՈՒՍԻԱՅԻ և ԻՐԼԱՆԴԻԱՅԻ ՄԷՋ

Այս վերնագրով „Порядокъ“ լրագրի մէջ տպված է հետևեալ յօդուածը։

Իրլանդիայի մէջ գործադրվող բացառական օրէնքները նոյնքան հասնում են նպատակին, որքան և Գերմանիայի մէջ մտցրած „փոքր պաշարողական դրութիւնը։“ Ընթադրված խաղաղութեան տեղ կատարեալ անկարգութիւններ են կատարվում։ Օրինական զգացմունքը թուլանում է, անդադար փորձում են օրէնքների առաջն առնել, ազգաբնակութեան անբաւականութիւնը մեծանում է և տարածվում է, չը նայելով, որ կառավարութիւնը աշխատում է բաւականացնել ամբոխին։

Ինչպէս Անգլիայի մէջ, նոյնպէս և մասամբ Պրուսիայի մէջ վարչութիւնը կատարելապէս հեռու է այն նեղ հայեացքից, որ հասարակական բոլոր հիւանդութիւնների դէմ միայն մի դեղ ունի, այն է արտաքին ստիպողական միջոցներ։ Ընդհակառակը, ինչպէս Անգլիայի մէջ, նոյնպէս և Գերմանիայի մէջ պետական իշխանութիւնը ակամայ դիմում է. ստիպողական միջոցների, գործադրելով նրանց բացառական դէպքերում, երբ նրանք անպայման անհրաժեշտ են։ Այդ երկու երկիրների կառավարութիւնները գլխաւորապէս աշխատում են ազդել այն պատճառների վրա, որոնք անբնական երևոյթներ են ծագեցնում ժողովրդի քաղաքական կեանքի մէջ։ Պրուսիայի մէջ ձեռնարկված է մի շարք վերանորոգութիւնների աղքատ մշակ դասի դրութիւնը բարւոքելու համար, որպէս զի նրանք հեռանան սօցիալ-դէմօկրատիայից։ Բայց մի և նոյն ժամանակ Պրուսիայի մէջ մտցրած են խիստ միջոցներ սօցիալական վարդապետութեան դէմ։ 1878 թուականից յետոյ երբ սկսվեցաւ սօցիալիստների դէմ ուղղած օրէնքի գործադրութիւնը, սօցիալիստները աւելի էլ ուժեղացան և սօցիալական պատգամաւորների թիւը պարլամենտի մէջ գրեթէ կրկնապատկվեցաւ։ Գրեթէ կէս միլիօն քուէներ տրվեցան սօցիալական կանդիդատների համար գերմանական վերջին ընտրութիւնների ժամանակ և այդ իրողութիւնը նկարագրում է պրուսական քաղաքականութիւնը, որ հիմնված է բացառական իրաւունքների վրա։ Այնու ամենայնիւ այդ խիստ իրաւունքները մեծ զգուշութեամբ էին գործադրվում։ Թէպէտ գերմանական սօցիալիստները մի կազմակերպված ուժեղ կուսակցութիւն են կազմում և բացարձակ են գործում, այնու ամենայնիւ 1878 թուականից յետոյ բացառական միջոցների ենթարկվել են Բերլինի և Պօցդամի մէջ ընդամենը 166 մարդ, իսկ Համբուրգի և այլ տեղերում 290 մարդ։ Չը նայելով, որ վարչական-պօլիցիական այդ միջոցները չափազանց սահմանափակ թւով էին գործադրվում, այնու ամենայնիւ նրանք կառավարութեան սպասածի հակառակ հետևանքներն ունեցան։ Երբ գերմանական րայխստագի մէջ պախարակվում էին միջոցները սօցիալիստների դէմ օրէնքի գործադրութեան մասին, պրուսական ներքին գործերի մինիստր Պուտկամեր խոստովանվեցաւ, որ բացառական օրէնքները ծանր են ոչ թէ միայն հասարակութեան, այլ և նրանց գործադրող իշխանութեան համար։ „Հաւատացէք, ասում էր ներքին գործերի մինիստրը դեկտեմբերի 10-ին րայխստագի մէջ, երբ նա պատասխանում էր սօցիալիստ Հազենկլեվերին, մենք զգում ենք այն մեծ պատասխանատուութիւնը, որ կապված է 1878 թուականի օրէնքի գործադրութեան հետ։ Հաւատացէք, մենք չափից դուրս վըշտանում ենք, զգալով, որ մարդկային թուլութիւնը արգելում է մեզ առանց սխալմունքի զանազանել անմեղին մեղաւորից։ Մենք բոլորովին չենք ցանկանում դժուարացնել և թունաւորել մեր աշխատող հայրենակիցների կեանքը։ Ընդհակառակը միացեալ կառավարութիւնները թէ խօսքով և թէ գործով ապացուցին, որ նրանց յատուկ չեն այդպիսի ձգտումներ։ Մենք ոչինչ այնքան չենք ցանկանում, որքան այն, որ մինչև 1884 թուականի սեպտեմբերի 30 կարողանանք հրաժարվել մեզ տուած իրաւունքներից։ կառավարութեան ցանկութիւնն է՝ խաղաղ և բարեկամաբար ապրել գերմանական աշխատող դասի հետ։“ Այն մութը կէտերը, որոնք կային մինիստրի մեկնութիւնների մէջ, աւելի որոշ բացատրեցին այն մարդիկ, որոնք մասնակցեցին 1878 թ-ի օրէնքի մշակութեանը և հաստատմանը։ Պատգամաւոր Լասկեր ուղղակի յայտնեց, թէ օրէնքի վաւերացումը մեծ սխալ էր նրա կուսակցութեան կողմից և թէ ինքը կաշխատի ապացուցանել այդ օրէնքի ոչնչացնելու անհրաժեշտութիւնը, երբ այդ հարցը կը քննվի պարլամենտի մէջ։ Այդպիսով բացառական միջոցները սօցիալիզմի դէմ Գերմանիայի մէջ պաշտօնապէս ճանաչված է աննպատակայարմար և այժմ ամենքը կրկնում են հին ճշմարտութիւնը, թէ ստիպողական և արտաքոյ կարգի միջոցները անզօր են գաղափարների և ձգտումների դէմ, որոնց շարժառիթն է ժողովրդական կեանքի անբնական և վատ դրութիւնը։ Պրուսական կառավարութիւնը այժմ նկատում է, որ նա դըժուարացրեց և վատացրեց իր դրութիւնը արտաքոյ կարգի միջոցներով, որոնց ոյժ տուեց 1878 թուականի օրէնքը։

Աւելի էլ զգալի է անգլիական ստիպողական օրէնքների անաջողութիւնը Իրլանդիայի մէջ։ Քանի որ իշխան Բիսմարկի բարերար դիտաւորութիւնները աշխատող դասի համար դեռ ևս միայն նախագծեր են կազմում, Իրլանդիայի մէջ կալուածական նոր օրէնքը ժողովրդին գործնական մեծ շահեր է տալիս, որոնք պէտք է հանգստացնէին ազգաբնակութեանը։ Բայց անգլիական կառավարութիւնը կամեցաւ դիմել նոյնպէս և արտաքին ստիպողական միջոցների և տեղական ազգաբնակութեան և անգլիական տարրի դարևոր հին թշնամութեան շնորհիւ աւելի վատ բան պատահեց, քան թէ Պրուսիայում։ Կալուածական դատարանները, որոնք հիմնված են ֆերմերների և կալուածատէրերի պայմանագրերը վերաքննելու և

սիրոյ ցոյցերին միշտ հաչհոյանքով պատասխանել և երբեմն գլխին խփել։ Ասկար ամին մի առանձին բախտաւորութիւն էր համարում, երբ սիրած կնոջ գեղեցիկ ձեռքը դիպչում էր իր գլխին։ Բայց փարիչանի այս անգամի անակնկալ քնքշութիւնը նրան միանգամայն սքանչացնում է, և նա փութահանում է փարիչանին հրաւիրել իր սենեակը, ասելով.

—«Գնանք, հոգիս, գնանք ինձ մօտ, ինչ որ ուզում ես, Ասկար ամին կը տայ քեզ։

Փարիչանը հաճութեամբ հետևում է ծերունուն, մտնում է նրա սենեակը։ Ասկար ամիի պահանջը խիստ համեստ է լինում. նա խնդրում է, որ փարիչանը յետ քաշէ երեսի քօղը և մի կողմ գցէ իր չադրան, որ ինքը կարողանայ կուշտ կերպով նայել նրա մարմնի սիրուն կազմվածքի վրա։ Պէտք է գիտենալ, որ պարսիկ կիները իրանց չադրան վեր առնելուց յետոյ, ներկայանում են համարեա կիսամերկ դրութեան մէջ։ Ներքին հագուստները խիստ կարճ են. կուրծքը, ուսերը, սրունքները, բազուկները մնում են բոլորովին բաց։

—«Նայիր, ասում է փարիչանը, մի կողմ գցելով թէ չադրան և թէ երեսի քօղը.—«որքան կամենում ես նայիր։

Ծերունին, բոլորովին հիացած իր տեսածից, աւելի հեռուն է գնում, կամենում է գրկել, համբուրել նրան։

—«Այդ անկարելի է, Ասկար ամի, ասում է փարիչանը.—այդ թող չեմ տայ։ Այն էլ բաւական էր, որքան նայեցիր իմ վրա։

Փարիչանը ձեռքով հրում է, մի կողմ է ձգում ծերունուն, իսկ ինքը սկսում է աչք ածել սենեակի շուրջը, ձևացնելով, թէ շատ հետաքրքրվում է այնտեղ գտնված առարկաներով։ Ծերունին չէ զրկում նրան այդ զուարճութիւնից։ Սենեակի մի ճակատի վրա, որի մօտ նրա անկողինն էր դրած, պատի մէջ ցցած մեխերից քարշ էին ընկած դըռնապանների գլխաւորի բազմաթիւ բանալիները։ Այդ բանալիները նա գիշերը քարշ էր տալիս մեխերից, իսկ ցերեկը քարշ էր տալիս իր գօտիից, հպարտութեամբ ման էր գալիս ամրոցում, իր նըշանաւոր պաշտօնը ցոյց տալու համար։ Փարիչանի աչքերը կանգնում են պատից քարշ ընկած բանալիների վրա։

—«Այդ ո՞րքան բանալիներ ունես, Ասկար ամի, ասում է նրան կրկին մի քաղցր ժպիտ գործելով իր սիրուն դէմքի վրա։

—«Այո, ինչ ես կարծում, այդ ամբողջ ամրոցը իմ ձեռքումն է, պատասխանում է Ասկար ամին պարծենալով։—«կամենամ կը փակեմ, կամենամ կը բաց անեմ։

—«Թոյլ տուր տեսնեմ, Ասկար ամի, ես կարող եմ գիտենալ, թէ ո՛ր բանալին ո՛ր դրանն է պատկանում, ասում է փարիչանը։

—«Չես կարող, պատասխանում է Ասկար ամին։

—«Կարող եմ, ասում է փարիչանը.—«եկ գրաւ դնենք։

—«Ի՞նչով, հարցնում է Ասկար ամին։

—«Ինչով որ դու կամենաս, պատասխանում է փարիչանը։

—«Եթէ դու իմացար, ասում է Ասկար ամին,—«թէ ո՛ր բանալին ո՛ր դրանն է պատկանում, ես կը տամ քեզ տասը հատ ոսկի. իսկ եթէ չիմացար, դու պիտի տաս ինձ մի զոյգ համբոյր։

—«Շատ լաւ, համաձայնվում է փարիչանը և սկսում է մատը մի առ մի դնել բանալիների վրա, ասելով.—«Այս այդ մեծ դրան բանալին է, այդ փոքր դրան բանալին է, այդ միջին դրան բանալին է, այդ դրսի դրան բանալին է, և միւսներն էլ այդ կարգով։

—«Ես տարայ, ես տարայ, բացականչում է Ասկար ամին ուրախութիւնից վեր-վեր թռչելով։—«Ոչ մէկը չը կարողացար գիտենալ։

—«Ինչպէս չը կարողացայ, պատասխանում է փարիչանը չը կոտրվելով.—«ապա դու իմ սխալները ցոյց տուր, տեսնեմ։

—«Այս րոպէիս ցոյց կը տամ, ասում է Ասկար ամին և սկսում է մի առ մի ցոյց տալ, թէ որ բանալին որ դրանն է պատկանում, մինչև հասնում է երկու բանալիի.—«Դրանցից մէկը, ասում է, զէնքերի պահեստի բանալին է, իսկ միւսը՝ նրա բակի դրան բանալին է։

Փարիչանը մտքումը նշանակում է այդ երկու բանալիները, իսկ ծերունին շարունակում է մնացածները ցոյց տալ։

—«Հիմայ տեսա՞ր, որ տարված ես, ասում է ծերունին դառնալով դէպի փարիչանը.—«հիմայ տուր տարած գրաւս։

—«Ինչ տամ, ի հարկէ դու կարող ես գիտենալ, իսկ ես չեմ կարող, ասում է փարիչանը, նրան աւելի գրգռելով։—«Քո բանալիներն են, քո ձեռքումն են մաշվել, ես որտեղից պիտի գիտենամ։

—«Դէ, լաւ է, անաստուած մի տանջիր ինձ, ասում է Ասկար ամին աղաչելով.—«խօ տարել եմ, էլ ինչ խօսք ունես։ Թէ ուզում ես, այն տասն ոսկին էլ կը տամ, որ խոստացայ։

—«Լաւ, տուր, ասում է փարիչանը, ոչ թէ ոսկիները ստանալու ցանկութիւնով, այլ որ մի առիթ գտնէ նրան սենեակից հեռացնելու, որովհետև գիտէր, որ ոսկիները իր սանդուխանայում*) պահած ունի։

Ծերունու ննջասենեակից մի այլ դուռ բացվում էր դէպի փոքրիկ սանդուխանան. նա մտնում է այնտեղ ոսկիները բերելու համար։ Փարիչանը այդ միջոցին, օգուտ քաղելով նրա բացակայութիւնից, վեր է առնում նշանակած բանալիները և թաքցնում է իր գրպանում։ Երբ յայտնըվում է ծերունին, ոսկիները բռնած ձեռքում, փարիչանը ասում է նրան.

—Չէ, Ասկար ամի, ես հոգի ունեմ Աստծուն տալու, դու տարել ես, ես ջղալութիւն *) չեմ անի. քեզ համար պահիր ոսկիներդ, ես կը տամ, ինչ որ խոստացել եմ։ Եւ մանկահասակ կինը իր գեղեցիկ երեսը դէմ է անում ծերունու ցամաքած շրթունքին։

Ասկար ամին ուրախացած այդ անսպառ երջանկութիւնով, ամենևին չէ նկատում իր սենեակում կատարված գողութիւնը։ Փարիչանը առանց երկար ժամանակ կորցնելու հեռանում է, խոստանալով շուտ-շուտ այցելել նրան...

Երիտասարդ արեւան, որ ուշադրութեամբ լըսում էր Սառայի պատմութիւնը, մի առանձին ոգևորութեամբ բացականչեց.

—Սքանչելի՛ սէր, դարձեալ դու ես դեր խաղում կնոջ, քո ընդունակ առանձնապահի ձեռքով...

—Այո, այդպէս է սէրը, ասաց Սառան փաթթվելով նրա պարանոցին։

—Բոլորը հասկացայ, ասաց արեւան.—այժմ կարող ենք գնալ։

Նրանք հանգցրին ներքնատան մէջ վառվող ճրագը, և բակի դռները փակելով, հեռացան։ Խաւար, մութ-մութ փողոցներում դեռ ամբոխի յուզմունքը դադարած չէր։ Ամբողջ բերդը գտնվում էր սոսկալի մոլեգնութեան մէջ։ Տիկինը իր երիտասարդ ուղեկցի հետ խառնվեցան խառնված բազմութեան մէջ։

(Կը շարունակվի)

*) Սանդուխանայ նշանակում է պահեստի տեղ, ուր առհասարակ պահում են մթերքներ, թանգագին իրեղէններ։

*) Ջղալութիւն անել նշանակում է խաղի մէջ խարդախութիւն գործել։